

Deskundigen in het traject naar herziening

Harald Merckelbach¹

Deze bijdrage gaat over de rol van deskundigen in ‘verzoeken tot nader onderzoek met het oog op herziening’ en vooral over de cognitieve valkuilen die hen parten kunnen spelen. Dat zijn er drie: gevoeligheid voor irrelevante contextinformatie, affiliatie-*bias* en consistentiedrift. Potentieel ondermijnen ze het gewicht dat aan de rapporten van deskundigen kan worden toegekend. Maar daar valt iets aan te doen en ook daar gaat dit stuk over.

De geschiedenis van gerechtelijke dwalingen is ook de geschiedenis van dwalende deskundigen.² De beste statistieken hierover komen uit de VS en meer speciaal uit het *Innocence Project*. Dat project legt zich toe op de archivering van gevallen waarin veroordeelden op grond van nader DNA-onderzoek werden vrijgepleit van hun schuld. Begin 2016 stond de teller op 325 zaken. In 47% daarvan speelden *unvalidated, improper forensics* een sleutelrol. Daarmee wordt niet bedoeld op een festival van exotische experts, maar op deskundigen die respectabele disciplines beoefenen, zoals de forensische geneeskunde.³

Europese cijfers over de iatrogene bijdrage van experts aan gerechtelijke dwalingen zijn er niet. Wel is er het oudere monnikenwerk van de strafrechtgeleerde Karl Peters. Hij analyseerde een dikke duizend toegewezen herzieningsverzoeken in de Bondsrepubliek over de periode 1951-1964. Van deze herzieningen ten voordele eindigde meer dan 70% in een vrijspraak. Schrijvend over waarom het in deze zaken aanvankelijk tot riskante veroordelingen kwam, stelt Peters vast dat het even zo vaak ging om onbetrouwbare ooggetuigen als om ‘falsche Sachverhaltsfeststellungen’.⁴ In die tweede categorie waren dwalende professoren sterk vertegenwoordigd.

Spookrijdende deskundigen zijn geen exclusief Amerikaans of Duits fenomeen. In eigen land hadden we de Puttense moordzaak (1995), waarin een hoogleraar gynaecologie een ad hoc theorie fabuleerde om te verklaren

waarom het spermaspoor op het slachtoffer niet overeenstemde met het DNA van de verdachten. En dan was er de zaak van Lucia de Berk (2004), waarin een hoogleraar toxicologie meende aanwijzingen te hebben gevonden voor vergiftiging van de overleden patiënt, ofschoon hij zich baseerde op onderzoeksmateriaal van een bedenkelijke kwaliteit. In beide zaken werden de aanvankelijke experts tegengesproken door nieuw aangezochte deskundigen en wel op zulke goede gronden dat er herziening en nog weer later vrijspraak volgde. Er zijn in het genre van de blunderende deskundige wel meer Nederlandse voorbeelden te noemen. Ze uitvoerig beschrijven dient geen doel, want dat hebben mijn vakgenoten op allerlei mogelijke manieren gedaan.

Deskundigen in ‘verzoeken om nader onderzoek’

Hier volstaat de vaststelling dat de weg naar gerechtelijke dwalingen is geplaveid met zichzelf overschattende deskundigen. Het is daarom dat contra-experts frequent opduiken in herzieningsverzoeken. Hun correctieve potentieel snapt de wetgever inmiddels en zo kan in ons land tegenwoordig een gewijzigd deskundigeninzicht een grond voor herziening opleveren.⁵ Dat verklaart op haar beurt waarom contra-deskundigen prominent figureren in het voorportaal van de herziening, de zogenaamde ‘verzoeken om nader onderzoek met het oog op herziening’. Dan gaat het om verzoekschriften die advocaten namens

Auteur

1. Prof. dr. H.L.J.G. Merckelbach is verbonden aan de Universiteit Maastricht. Hij is tevens lid van de Adviescommissie afgesloten strafzaken (ACAS). De auteur dankt Frits Posthumus, Henry Otgaar en Marko

Jelicic voor hun kritische commentaar. De opvattingen in dit artikel komen enkel voor rekening van de auteur.

Noten

2. Ik parafrazeer J. Rummelink, ‘Enige

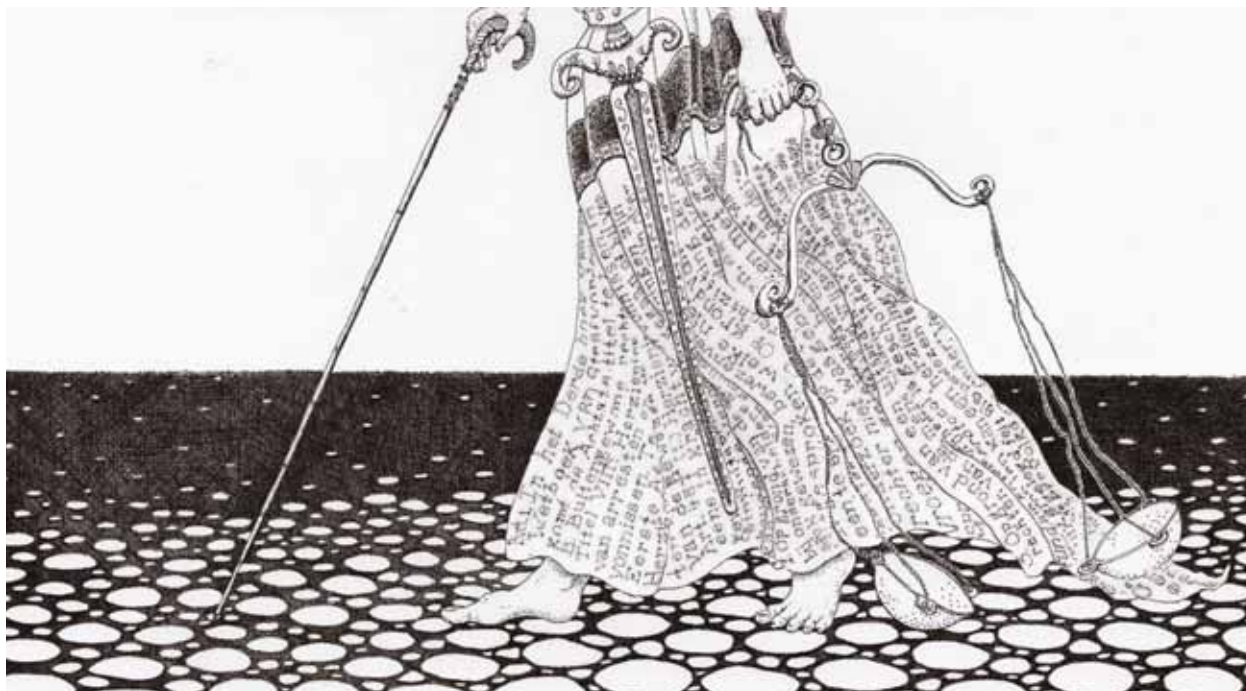
opmerkingen over de deskundige in strafzaken’, *Tijdschrift voor Strafrecht*, 1965/51, p. 72-92.

3. Deze informatie ontleen ik aan: www.innocenceproject.org/.

4. K. Peters, *Fehlerquellen im Strafprozess*

1, 1970; C.F. Müller, 1970.

5. D. Aben, ‘Een schone taak: Herziening van onherroepelijke veroordelingen voor en na 1 oktober 2012’, *Expertise en Recht*, 2013, afl. 3, p. 80-90.

gewezen verdachten ('verzoekers') aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad richten en die door de procureur-generaal ter advisering worden voorgelegd aan de Adviescommissie afgesloten strafzaken (ACAS).⁶

Tabel 1 inventariseert twintig adviezen die de ACAS tussen begin 2013 en eind 2015 over dergelijke verzoeken uitbracht. In het merendeel van de verzoeken (60%) werden nieuwe deskundigen naar voren geschoven, contra-deskundigen wier oordeel – althans volgens de advocaten en hun cliënten – eerder als bewijs geduide informatie in twijfel trok.

Tabel 1. Overzicht van deskundigen in verzoeken die ter advisering aan de ACAS werden voorgelegd (2013-2015)

	Zaken	Deskundigen	LRGD/ NRGD	Vervolg
Levensdelicten	18			
Anders	2			
Deskundigen	12	22	8	
Medici		5	3	2
Psychs		5	-	1
Technici		4	3	1
DNA-experts		6	2	3
Anders		2	-	-

Bron: www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Hoge-Raad-der-Nederlanden/Over-de-Hoge-Raad/Bijzondere-taken-HR-en-PG/Paginas/Overzicht-van-verzoeken-tot-nader-onderzoek.aspx

Het zijn deskundigen van uiteenlopende snit, zoals medici die stellen dat de doodsoorzaak anders was dan de rechter eertijds heeft aangenomen. Of psychologen die bij de

gewezen verdachte een stoornis hebben vastgesteld, waarvan de rechter niet op de hoogte zou zijn geweest. Maar ook technici die – ook weer bij wijze van voorbeeld – zeggen dat de oorzaak van een brand niet brandstichting, maar kortsluiting was; en DNA-deskundigen die twijfels hebben over of celmateriaal op een kogelhuls wel een daderspoor is, terwijl dat kennelijk wel door de rechter werd aangenomen. Een minderheid van deze deskundigen – rond de 35% – was gecertificeerd door het Landelijk Register van Gerechtelijke Deskundigen (LRGD) of het Nederlands Register Gerechtelijk Deskundigen (NRGD).

Vaker niet (70%) dan wel (30%) achtte de ACAS het oordeel van de contra-deskundigen zo robuust dat zij daaraan een vervolg gaf. Zo'n vervolg kan eruit bestaan dat de ACAS de rapporten van de nieuwe deskundigen ter toetsing laat voorleggen aan de deskundigen wier oordeel destijds bijdroeg aan het bewijs tegen de gewezen verdachte.⁷ Het kan ook de vorm aannemen dat de ACAS de procureur-generaal adviseert om een onafhankelijke expert te laten kijken naar het bewijs dat kennelijk de inzet vormt voor tegenstrijdige deskundigen-oordelen.⁸ Zo'n vervolg hangt, zo maakt Tabel 1, eveneens duidelijk, niet samen met of de contra-deskundige gecertificeerd is.

Deskundigen spelen dus een voorname, maar lang niet altijd overtuigende rol in het traject naar herziening. In welke mate wordt hun overtuigingskracht beperkt door *cognitive biases*? En hoe kun je de invloed daarvan temperen? Hieronder bespreek ik beide kwesties.

Biases

Cognitive bias is een lelijke term, maar ik laat hem toch maar onvertaald, omdat er nu eenmaal een uitgebreide onderzoekstraditie aan is opgehangen. Het historisch startpunt daarvoor was de *Science*-publicatie (1974) van de psychologen Amos Tversky en Daniel Kahneman.⁹ Ze handelt over voorspelbare vertekeningen in de oordeelsvorming van mensen, ook experts. Dát zijn *biases* en ze komen niet voort uit een malafide gezindte, maar uit de

hardnekkige neiging van ons mentale apparaat om coherentie te scheppen in een wanordelijk geheel van harde en zachte feiten. Coherentie laat zich bereiken door sommige feiten te trivialisieren en andere een prominentere plaats te geven dan ze verdienen. Er bestaat inmiddels een uitgebreide taxonomie van *cognitive biases*, maar lang niet allemaal hebben ze betekenis voor de juridische arena. In het traject naar herziening zijn het drie *biases* die de deskundige parten kunnen spelen: zwichten voor irrelevante contextinformatie, de affiliatie-*bias* en consistentiedrift.

Sturende context

De deskundige die in het traject naar herziening door een advocaat wordt geraadpleegd, loopt het risico bloot te staan aan irrelevante contextinformatie. Daaronder vallen de opvattingen van de advocaat over de onschuld van de gewezen verdachte en mededelingen over mogelijk ontlastende omstandigheden. Het is informatie die strikt genomen irrelevant is voor de deskundige. Maar ze kan er wel voor zorgen dat de deskundige coherentie gaat zien in een chaotisch dossier en zijn onderzoek zo inricht dat die coherentie de allure krijgt van een onvermijdelijke conclusie.¹⁰

Deskundigen opzadelen met irrelevante contextinformatie is niet iets wat enkel advocaten doen. De forensische spraakonderzoeker Ton Broeders gaf ooit het voorbeeld van hoe hij van een officier van justitie de opdracht kreeg om vast te stellen of de verdachte in een bepaald gespreksfragment te horen was. Op voorhand liet de officier dit weten: '...de wederpartij van de gesprekken bevestigt dat het om deze verdachte gaat en de auto van de verdachte is gezien door het observatieteam als de afspraak plaatsvindt waar de gesprekken over gaan.'¹¹

Dat irrelevante contextinformatie het eindoordeel van deskundigen ingrijpend zal beïnvloeden, staat als een huis. Medici die een ambigue CT-scan van de hersenen ter beoordeling krijgen voorgelegd en vooraf horen dat het van een patiënt is met een riskante medische voorgeschiedenis, zien meer abnormaliteiten in zo'n scan dan experts die deze informatie wordt onthouden.¹² Dactyloscopisten die een set van vingerafdrukken met elkaar vergelijken en de suggestie meekrijgen dat het om afdrukken van verschillende personen gaat, komen eerder tot de conclusie dat er *geen* sprake is van een match, ook al meenden ze dat jaren eerder bij datzelfde materiaal *wél* duidelijk een match te hebben gezien.¹³ Veiligheidsfunctionarissen die de toedracht van een bedrijfsongeval analyseren, wijzen vaker de werknemer als oorzaak van het ongeval aan

wanneer ze terzijde hebben vernomen dat hij een waaghals is dan wanneer ze zo iets niet hebben gehoord.¹⁴ En zo zijn er tientallen voorbeelden te geven.¹⁵

Soms kun je deskundigen betrappen op hoe ze irrelevante contextinformatie verweven in hun rapport. Neem de geneticus die omstandig uitlegt dat er mogelijk sprake is geweest van een natuurlijke dood: het slachtoffer was namelijk drager van een erfelijke afwijking die in zekere mate predisponeert tot plotselinge hartstilstand. Vervolgens merkt de deskundige op dat in dit geval zo'n hartstilstand heel wel kan zijn opgetreden. Het slachtoffer heeft immers bloot gestaan aan enerverende gebeurtenissen, waarna de deskundige daarvan een schets geeft. Deze gebeurtenissen zijn echter speculatief en komen uit de koker van de raadsman. Hier openbaart zich de irrelevante

Zeggen dat je als deskundige immuun bent voor *cognitive biases*, betekent dat je het probleem niet snapt

contextinformatie. Had de deskundige ook zo'n punt gemaakt van een zelden tot expressie komende mutatie indien zij niet op de hoogte was geweest van de context?¹⁶

Wat te doen aan domein-irrelevante informatie en haar corrumperende uitwerking? Zeggen dat je als deskundige immuun bent voor *cognitive biases*, betekent dat je het probleem niet snapt.¹⁷ Wat nodig is, zijn spelregels. De meest vergaande werden geschetst door de Harvard-jurist Christopher Tarver Robertson. Zijn voorstel komt erop neer dat tussen deskundigen en opdrachtgevers altijd een intermediair moet staan. Deze zuivert de opdracht aan de deskundige en het materiaal waarover hij zich uiteindelijk buigt van alle domein-irrelevante informatie, waarna de deskundige aan de slag kan. De intermediair zorgt daarmee voor een vorm van blindering.¹⁸

Een simpelere en daarom makkelijk te volgen spelregel werd voorgesteld door de al eerder geciteerde Broeders: 'Meer in het algemeen zou men de eis moeten stellen dat onderzoekers in hun schriftelijke rapportage vermelden welke voorinformatie hen heeft bereikt voor-

6. Eveneens ingesteld op grond van de Wet hervorming herziening ten voordele (Stb. 2012, 275).

7. 12/05365 H en 14/04273 H.

8. 13/03154 H en 13/03406 H.

9. A. Tversky, & D. Kahneman, 'Judgment under uncertainty: Heuristics and biases', *Science*, 1974/185, p. 1124-1131.

10. H. Merckelbach et al., 'Hoge verwachtingen: Over het corrumperend effect van verwachtingen op forensische expertise', *NJB* 2003, afl.14, p. 710-716.

11. A.P.A. Broeders, 'De blinde onderzoeker', *Trema* 2009, afl. 6, p. 237-243.

12. B. Bonke et al., 'Bias in the assessment of computed tomography scans for lacunar infarction', *Cerebrovascular Diseases*, 1992/2, p. 107-110.

13. I. Dror et al., 'Contextual information renders experts vulnerable to making erroneous identifications', *Forensic Science International*, 2006/156, p. 74-78.

14. C.L. Maclean et al., 'Investigating industrial investigations: Examining the

impact of a priori knowledge and tunnel vision education', *Law and Human Behavior*, 2013/37, p. 41-453.

15. Hilarisch zijn de voorbeelden in het domein van de handschriftkunde. Zie L.S. Miller, 'Bias among forensic document examiners: A need for procedural changes', *Journal of Police Science and Administration*, 1984/12, p. 407-411.

16. Dit voorbeeld komt uit het rapport 2007/0031 van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken (CEAS).

17. Menen dat vooral anderen last hebben van *cognitive biases* is ook een *bias*: de *bias blind spot*. Die blindheid komt voor onder – uitgerekend – forensisch psychologen: T.M.S. Neal & S.L. Bordsky, 'Forensic psychologists' perception of bias and potential correction strategies in forensic mental health evaluations', *Psychology, Public Policy, and Law*, 2016/22, p. 58-76.

18. C.T. Robertson, 'Blind expertise', *New York University Law Review*, 2010/85, p. 174-254.

Bij de deskundigen die figureren in Tabel 1 waren er drie van zulke excursies: medici die reconstructies van verwurgingen of schietpartijen arrangeerden en een brand-expert die zich uitliet over slaapgedrag

dat zij met het onderzoek begonnen.¹⁹ Zo'n openhartigheid zal anderen in staat stellen een oordeel te vellen over de mate waarin het deskundigenbericht door de context is beïnvloed. Voor zover ik kon nagaan expliciteerde geen van de 22 deskundigen in Tabel 1 de voorinformatie die hen tijdens de verzoeker en diens advocaat werd verstrekt.

Op de spelregels van Robertson en die van Broeders zijn trouwens allerlei varianten denkbaar – intercollegiale toetsing door een tweede deskundige is er een van –, maar welke men ook kiest, het deskundigenoordeel zal er door aan gewicht winnen.

Oprachtgevers behagen

Dat deskundigen ertoe gebracht kunnen worden om het perspectief van hun opdrachtgevers te adopteren, heet *affiliatie-bias*. Ook dat schept coherentie en het verklaart discrepanties tussen deskundigen die anders moeilijk te vatten zijn. Neem de Amerikaanse studie naar het oordeel van radiologen in letselschade-zaken.²⁰ Het ging om mogelijke afwijkingen op thoraxfoto's vanwege asbestblootstelling. Twee groepen van deskundigen werden met elkaar vergeleken: radiologen die namens de eisende partij optraden en onafhankelijke radiologen. De eerste groep zag in 96% van de gevallen abnormaliteiten. Oordelend over hetzelfde materiaal zag de tweede groep in 5% van de gevallen abnormaliteiten.

De Amerikaanse psycholoog Daniel Murrie en zijn collega's creëerden eigenhandig een *affiliatie-bias* in hun proefpersonen die overigens niet wisten dat ze proefpersonen waren. Het ging om experts die bedreven waren in de kunst van risicotaxatie bij zedendelinquenten. Daartoe hanteren ze instrumenten met indrukwekkende namen als de *Psychopathy Checklist-Revised* (PCL-R). Want inderdaad: bij risico-taxatie is één relevante vraag of de zedendelinquent in zijn voorgeschiedenis blijkt heeft gegeven van psychopathische trekken. De deskundigen werden benaderd door iemand die voorwendde namens de verdediging of namens de openbare aanklager op te treden. Of de deskundigen bereid waren om een zaak langs de meetlat van de PCL-R te leggen? De deskundigen kregen er voor betaald en meer opdrachten werden in het vooruitzicht gesteld. Ze hoorden ook opmerkingen die typisch zijn voor procespartijen, althans in de VS. Zo zei de tussenpersoon die voorgaf op te treden namens de verdediging: 'We try to help the court understand that the data show not every sex offender really poses a high risk of reoffending.' Aldus togen de deskundigen aan het werk. De uitkomst was helder: deskundigen die voor de openbare aanklager werkten zagen meer psychopathische trekken dan deskundigen die voor de verdediging werkten, alhoewel ze zich over identieke casuïstiek bogen, daarbij gebruikma-

kend van dezelfde instrumenten als de PCL-R.²¹

Een *affiliatie-bias* laat zich vermoeden als deskundigen van opdrachtgever veranderen en dan ook met een andere conclusie op de proppen komen. Dat was bij de 22 deskundigen in Tabel 1 tweemaal aan de orde. Zo was er de medicus die in zijn rol van NFI-werknemer verklaarde dat hij het tijdstip van overlijden niet kon vaststellen. Later werd hij door de advocaat van de verzoeker geconsulteerd en kwam hij op zijn oordeel terug.²²

Escalatie van deskundige opinies onder invloed van nadere vragen van de verzoeker en diens advocaat kunnen ook duiden op *affiliatie-bias*. Een voorbeeld is de arts die, geconsulteerd door verzoeker en diens advocaat, aanvankelijk verklaarde dat zich niet meer liet vaststellen of de doodsoorzaak natuurlijk of onnatuurlijk was, maar later schreef: 'Er rest geen andere conclusie dan dat er sprake is geweest van een natuurlijke dood.'²³

Professioneel imperialisme van de deskundige, waarbij deze zich gaat uitlaten over kwesties die niet tot zijn deskundigheid behoren, kunnen ook duiden op *affiliatie-bias*. Bij de deskundigen die figureren in Tabel 1 waren er drie van zulke excursies: medici die reconstructies van verwurgingen of schietpartijen arrangeerden²⁴ en een brand-expert die zich uitliet over slaapgedrag.²⁵

Wat te doen aan *affiliatie-bias*? Openheid verlangen over honoraria is onverstandig, omdat het perverse effecten kan sorteren. Het kan, zo leert onderzoek, deskundigen juist een vrijbrief verschaffen om met geëscaleerde opinies voor de dag te komen.²⁶ Beter is het als deskundigen zich geroepen voelen om aandacht te besteden aan foutenmarges en alternatieve scenario's.²⁷ Als illustratie kan de psycholoog dienen, die beweerde dat verzoeker aan een Posttraumatische Stress Stoornis leed (PTSS), een diagnose die volgens verzoeker en zijn advocaat niet was onderkend door de rechters.²⁸ Het diagnostisch oordeel van de psycholoog was gebaseerd op tests, maar die hebben altijd een foutenmarge. De psycholoog had die foutenmarge kunnen noemen en dan ook aandacht kunnen besteden aan alternatieve verklaringen die voor de verzoeker en zijn advocaat minder gunstig zijn. Een zo'n alternatieve verklaring is dat de verzoeker zijn PTSS voorwendde. Dat de psycholoog noch aan foutenmarges, noch aan alternatieven aandacht besteedde, maakte haar deskundigenoordeel lichter dan het wellicht had kunnen zijn.

Huurlingen

In Tabel 1 komen twee deskundigen voor – een medicus en een brandtechnisch expert – die in meerdere verzoeken een rol spelen (vier in totaal). In de VS worden deskundigen die regelmatig voor één partij optreden soms misprijzend *hired guns* genoemd: experts die zo verblind zijn geraakt door hun *affiliatie-bias* dat ze ten faveure van

hun opdrachtgever apert onjuiste oordelen voor hun rekening gaan nemen.

Aanwijzingen voor een huurlingenpraktijk onder Amerikaanse deskundigen zijn overigens nogal indirect. Gevonden werd bijvoorbeeld dat in geboorteschade-zaken een kleine groep van artsen telkens weer optreedt op verzoek van de eisende partij. Vergeleken met artsen die namens de gedaagden optreden, is de eerste groep van deskundigen ouder, doen ze meer zaken als getuige-deskundige en hebben ze minder vakpublicaties op hun naam staan.²⁹ De auteurs van het stuk vonden speciaal die losse band met de academische wereld bedenkelijk. Sterk is deze kanttekening allerminst, want je zou net zo goed kunnen betogen dat waarheidsvinding gediend is met vrij-zwevende critici die het tegen hun vakgenoten durven opnemen. Onderzoek onder juryleden laat trouwens zien dat zij een deskundige vooral wegzetten als *hired gun* wanneer ze diens verklaringen te complex vinden. Achter deze diskwalificatie kan dus ook een haastig vooroordeel schuilgaan.³⁰

Deskundigen kunnen in het traject naar herziening meer gewicht in de schaal leggen als ze zichzelf spelregels opleggen om dusdoende de *biases* in te tomen

In samenhang met Nederlandse herzieningsverzoeken en hun voortraject zou *hired gun* een misplaatste term zijn. Verzoekers en hun advocaten hebben immers weinig mogelijkheden om op eigen gezag deskundigen van het Nederlandse Forensisch Instituut (NFI) of het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) te raadplegen. Zodoende zijn ze aangewe-

zen op vrijgevestigde deskundigen. Dat verzoekers en hun advocaten daarbij een voorkeur koesteren voor ervaren experts spreekt vanzelf.

Het neemt niet weg dat deskundigen in het traject naar herziening meer gewicht in de schaal kunnen leggen als ze zichzelf spelregels opleggen om dusdoende de eerder besproken *biases* in te tomen. Dat dit tot nog toe onvoldoende gebeurde, valt te verontschuldigen onder verwijzing naar wat *usance* is. Zo voerde de wapen- en munitieafdeling van het NFI pas in 2011 maatregelen in om vertroebeling door irrelevante contextinformatie te voorkomen,³¹ terwijl mijn collega's en ik het probleem al in 2003 aan de orde stelden.³² Het was in 2014 dat ook de afdeling handschriften van het NFI zo'n soort maatregelen nam,³³ ofschoon mijn artikel over *biases* in de forensische handschriftkunde jaren eerder verscheen.³⁴ Wat me tot het punt van consistentiedrift brengt, een kwestie die vooral deskundigen van het NFI zal aangaan.

Consistentiedrift

Hebben deskundigen eenmaal hun conclusie getrokken, dan houden ze daaraan vast, ook al dienen zich anomalieën aan. Want wie coherentie ziet, ruilt dat niet graag voor interpretatieve chaos in. Die consistentiedrift – een onvolkomen vertaling van het mooiere *belief perseverance* – is op velerlei terreinen beschreven.³⁵ Een oudere illustratie biedt het onderzoek van de Amerikaanse psycholoog Oskamp. Hij gaf zijn collega's uitgebreide informatie over een patiënt. De informatie kwam niet in één keer, maar werd stapsgewijs aangeboden, met pauzes daartussen. Na elke stap gaven de experts oordelen over, bijvoorbeeld, hoe introvert de patiënt was. Met zo'n oordeel kunnen experts er behoorlijk naast zitten. Je verwacht daarom dat ze voortdurend hun oordeel kalibreren op basis van nieuwe informatie. Maar dat was niet wat Oskamp observeerde: zodra experts een oordeel hadden geveld, klampten ze zich daaraan vast, zelfs als nieuwe informatie hun oordeel tegensprak. Curieus genoeg maakte deze contradictoire informatie de experts alleen maar zekerder van hun zaak.³⁶

In het traject naar herziening zou je oogklepperige consistentiedrift zoveel als mogelijk moeten willen voorkomen. Het betekent dat de oorspronkelijke deskundigen zich beter niet kunnen uitspreken over wat zij denken

19. A.P.A. Broeders, 2009, p. 242.

20. J.N. Gitlin et al., 'Comparison of "B" readers' interpretations of chest radiographs for asbestos related changes,' *Academic Radiology*, 2004/11, p. 843-856.

21. D.C. Murrie et al., 'Are forensic experts biased by the side that retained them?', *Psychological Science*, 2013/24, p. 1889-1897. Zie ook: C. Engel & A. Glöckner, 'Role induced bias in court', *Journal of Behavioral Decision Making*, 2013/16, p. 272-284.

22. 14/04275 H en 14/01863 H.

23. 13/03406 H.

24. 14/01863 H en 13/05970 H.

25. 14/03158 H.

26. D.M. Cain et al., 'The dirt on coming clean; perverse effects of disclosing conflicts of interest', *Journal of Legal Studies*, 2005/34, p. 1-25.

27. Dat heet in jargon *consider the opposite* en voor de heilzame uitwerking ervan bestaat evidentie: C.L. Maclean et al., 2013; zie ook: B. O'Brien, 'Prime suspect: An examination of factors that aggravate and counteract confirmation bias in criminal investigations', *Psychology, Public Policy, and Law*, 2009/15, p. 315-334.

28. 14/02995 H. Zo was de specificiteit van een van de gebruikte tests om en nabij de 80%, wat betekent dat de kans op een fout-positieve diagnose – de persoon krijgt

een diagnose van PTSS, terwijl hij daar feitelijk niet aan lijdt – rond de 20% cirkelt.

29. A.S. Kesselheim & D.M. Studdert, 'Characteristics of physicians who frequently act as expert witnesses in neurologic birth injury litigation', *Obstetrics & Gynecology*, 2006/108, p. 273-279.

30. J. Cooper & I.M. Neuhaus, 'The hired gun effect: Assessing the effect of pay, frequency of testifying, and credentials on the perception of expert testimony', *Law and Human Behavior*, 2000/24, p. 149-171.

31. R. D. Stael et al., 'Bias among forensic document examiners: Still a need for procedural changes', *Australian Journal of Foren-*

sic Sciences, 2014/46, p. 95.

32. H. Merkelbach et al., 2003.

33. R.D. Stael et al., p. 95.

34. H. Merkelbach 'De wankel basis van de forensische handschriftkunde', *NJB* 2010/320, afl. 7, p. 413-416.

35. Zie ook: C.A. Chin & W.F. Brewer, 'The role of anomalous data in knowledge acquisition: A theoretical framework and implications for science instruction', *Review of Educational Research*, 1993/63, p. 1-49.

36. S. Oskamp, 'Overconfidence in case-study judgments', *Journal of Consulting Psychology*, 1965/29, p. 261-265.

van de contradictoire bevindingen van nieuwe deskundigen. Tenzij die oorspronkelijke deskundigen hun consistentiedrift aan banden leggen met spelregels. Zo'n spelregel zou kunnen behelzen dat een neutrale, niet ingewijde collega de oorspronkelijke deskundige toetst zodra deze zich gaat uitlaten over nieuwe bevindingen. Die spelregel zou voor organisaties als het NFI makkelijk in te voeren moeten zijn.

Holmes is de ongekroonde koning van de *cognitive biases* en dat komt omdat hij het terugredeneren tot ware kunst heeft verheven

S. Holmes

De man die lange tijd op kamers woonde in de Londense Bakerstreet (221B), Sherlock Holmes dus, staat voor twee dingen. Ten eerste inspireert hij tot op de huidige dag schrijvers van misdaadnovellen, vooral als die een expert met statuut een glansrol willen laten spelen in een kunstig verzonden plot. Dat is niet verwonderlijk. Holmes zegt – over imperialisme gesproken – de meest uiteenlopende disciplines te beheersen: van forensische chemie tot aan handschriftkunde. Holmes' imposante deskundigheid heeft invloed gehad op hoe forensische deskundigen zich

zelf lange tijd zagen en misschien ook nog wel zien. Want tot op de huidige dag houden sommigen ons Holmes voor als een lichtend voorbeeld van verstandig beslissen.³⁷

Maar ten tweede is Holmes het prototype van de zichzelf op de borst roffelende deskundige. In zijn associatieve dollemansritten – deductie noemt hij dat – maakt hij kapitale redenerfouten zonder er zelf erg in te hebben.³⁸ Hij duldt geen tegenspraak en praat nooit over zijn foutenmarge. Holmes is de ongekroonde koning van de *cognitive biases* en dat komt omdat hij het terugredeneren tot ware kunst heeft verheven.³⁹ Hij gaat van wat hij van zijn opdrachtgevers – die hem vaak komen opzoeken en dan gul belonen – heeft gehoord naar wat hij meent te zien. Zoals die keer dat hij door zijn microscoop tuurt naar een stuk vezel van de plaats delict: 'Unquestionably it is glue', zegt Holmes tegen de immer bête Watson, die ook nog durft te vragen: 'Does anything depend on it?' Holmes dan: 'You may remember that a cap was found beside the dead policeman. The accused man denies that it is his. But he is a picture framer who handles glue.' Zo gaat dat dus bij Sherlock Holmes.⁴⁰

Hij wist niet beter. De psychologie in zijn tijd bestond uit Freudiaanse karakterkunde. Pas vanaf 1974 werd duidelijk wat *cognitive biases* zijn en hoe ze ons oordeel kunnen corrumperen. Dat inzicht werd een vitaal onderdeel in wat Amerikaanse rechtsgeleerden *new evidence scholarship* noemen. 'For obvious reasons', schrijven twee voor mannen van die beweging, 'psychology is the most important of the interdisciplinary threads that can be woven into evidence law scholarship'.⁴¹ Zo is het maar net. En met dat in het achterhoofd zouden de deskundigen in het traject naar herziening er wijs aan doen kennis te nemen van de literatuur over *cognitive biases* en wat eraan te doen valt.⁴² Sherlock Holmes is echt voorbij. ●

37. G. Young, *Reasoning backwards: Sherlock Holmes' guide to effective problem solving*, Highbrook, 2011.

38. Voor voorbeelden: R.A. Posner, 'CSI Baker Street', *The New Republic*, 11 oktober 2004.

39. D.M. Risinger, 'Boxes in boxes: Julian

Barnes, Conan Boyle, Sherlock Holmes, and the Edalji Case', *International Commentary on Evidence*, 2006/4, p. 2-90.

40. *The adventure of Shoscombe Old Place*, 1927.

41. R.C. Park & M.J. Saks, 'Evidence scholarship reconsidered: Results of the interdis-

ciplinary turn', *Boston College Law Review*, 2006/47, p. 957.

42. Neal & Brodsky, 2016; zie ook: S.M.

Kassin et al., 'The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions', *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2013/2, p. 42-52;

I.E. Dror, 'Practical solutions to cognitive and human factor challenges in forensic science', *Forensic Science Policy & Management*, 2013/4, p. 1-9.